

ПРОФЕСІОГРАМА ОФІЦЕРА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ –
ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДАЧАPROFESSIOGRAM OF THE OFFICER OF THE ARMED FORCES
OF UKRAINE – MILITARY TRANSLATOR

Стаття присвячена питанню розроблення професіограми офіцера Збройних сил України – військового перекладача.

Внаслідок розширення участі підрозділів Збройних сил України у миротворчих місіях, процесу переходу на стандарти НАТО виникає потреба в залученні висококваліфікованих військових перекладачів під час професійної взаємодії українських військовослужбовців з іноземними колегами. Тому питання щодо підготовки висококваліфікованих військових фахівців, офіцерів Збройних сил України – військових перекладачів, визначення вимог до їх професійної компетентності, вдосконалення професійного стандарту та розроблення професіограми військового перекладача набувають все більшого значення.

Аналіз показників вступної кампанії до вищих військових навчальних закладів (військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти) свідчить про те, що досить багато абітурієнтів прагне здобути фах військового перекладача. Професія військового перекладача, окрім відмінних знань з першої та другої іноземних мов, вимагає від особистості ще й ґрунтовних знань, якими повинен володіти загальновійськовий офіцер. Особливі вимоги ця професія висуває й до здоров'я, психічного стану та розумової діяльності особистості. Трапляються випадки, коли вже під час навчання на першому чи другому курсах курсант усвідомлює, що він, хай як бажає, не готовий стати професійним військовим перекладачем. Саме для того, щоб вже на етапі профорієнтаційної роботи абітурієнт визначився з тим, чи спроможний він стати військовим перекладачем, в нагоді стає професіографування. Завдяки професіографуванню розкривається професіограма, яка повністю розкриває всі особливості професії.

Професіограма військового перекладача поєднуватиме в собі дві складові, які й обумовлюють специфіку цієї професії, компоненти фахової компетентності та характеристики професії цивільного перекладача та офіцера Збройних сил України.

Ключові слова: професіографія, професіограма, військовий переклад, професійні компетенції офіцера, психограма.

The article is devoted to the issue of developing the profессиogram of officer of the Armed Forces of Ukraine – military translator.

As a result of expansion of participation of Armed Forces of Ukraine units in peacekeeping missions, process of adoption of NATO standards, there're a necessity to implicate highly qualified military translators during professional interaction between Ukrainian military servicemen and their foreign colleagues. So issues of training such highly qualified military experts, officers of the Armed Forces of Ukraine – military translators, determination the requirements of their professional competence, improvement of the professional standard and designing the profессиogram of military translator have achieved more important meaning.

Analysis of entrance process campaign to military higher educational institutions shows us that many of entrants are seeking to become a military translation specialist. This specialty requires not only excellent knowledge both of languages, and also requires broad understanding of military disciplines, as officer shall do. There're also special requirements for health status, physiological status, and intellectual activity. Sometimes there're cases, when cadet in the 1-st or 2-nd years of study understands, that despite on his desire, he cannot become a professional military translator. So profессиograming can help entrants on the phase of vocational guidance decide, can he become a military translator, or not. A result of profессиograming is profессиogram, that reveals all speciality peculiarities.

Military translator's profессиogram will combine two components of such profession specific: components of professional competence and characteristics of civilian translator, and officer of the armed forces.

Key words: profессиography, profессиogram, military translation, officer's professional competencies, psychogram.

УДК 378:37.011

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-15-2-5>

Гальчус А.О.,

начальник управління науково-дослідного центру

Військового інституту

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Внаслідок закріплення в Конституції України незворотності стратегічного курсу держави до набуття повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору перед Україною постало питання щодо переформатування та наближення до євроатлантичних стандартів усіх сфер державного управління. Це стосується й воєнної організації держави, основною складовою якої є Збройні сили України. Сучасні інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні та характеризуються переорієнтацією всіх сфер та галузей на міжнародне співробітництво, актуалізують питання підготовки висококваліфікованих фахівців різних спеціальностей,

які б у своїй професійній діяльності на високому рівні могли виконувати свої безпосередні функціональні обов'язки в іншомовному середовищі. Проте в сучасних умовах реформування Збройних сил України, попри покращення іншомовної підготовки особового складу українського війська внаслідок збільшення заходів міжнародного військового співробітництва (зокрема проведення таких масштабних міжнародних навчань, як українсько-американські штабні навчання "Rapid Trident", "Sea Breeze", «Світла лавина», «Чисте небо», «Ріверайн»), участі підрозділів Збройних Сил України в курсах підготовки особового складу під керівництвом інструкторів навчально-тренувальних місій ORBITAL, JMTG-U, UNIFIER, розширення участі

підрозділів Збройних сил України у миротворчих місіях, процесу переходу на стандарти НАТО, виникає потреба в залученні висококваліфікованих військових перекладачів під час професійної взаємодії українських військовослужбовців з іноземними колегами. Тому питання підготовки висококваліфікованих військових фахівців, офіцерів Збройних сил України, військових перекладачів, визначення вимог до їх професійної компетентності, вдосконалення професійного стандарту та розроблення професіограми військового перекладача набувають все більшого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання професійної підготовки перекладачів досліджувалося багатьма вченими. Однак вітчизняними вченими цьому питанню приділялося недостатньо уваги. Переважно воно досліджувалося російськими вченими (Л. Бархударов, В. Комісаров, Л. Латишев, Р. Міньяр-Белоручев, Ю. Найда, О. Петрова, Я. Рецкер, Г. Рябов, І. Халєєва, М. Цвіллінг, Л. Черняховська, А. Швейцер).

Дослідження професійних компетентностей та вимог до військового перекладача здійснювалося в працях Л. Нелюбіна, В.В. Балабіна.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наразі основним програмним документом, що визначає вимоги до військового перекладача, є професійний стандарт. Професійним стандартом є «затверджені в установленому порядку вимоги до компетентностей працівників, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій» [2].

Закон України «Про освіту» визначає, що професійний стандарт – це «затверджені в установленому порядку вимоги до компетентностей працівників, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій. Професійні стандарти можуть розроблятися роботодавцями, їх організаціями та об'єднаннями, органами державної влади, науковими установами, галузевими радами, громадськими об'єднаннями, іншими зацікавленими суб'єктами» [3].

В.В. Балабін визначає професійний стандарт військового перекладача як «державний нормативний документ, що розробляється на підставі аналізу посадових обов'язків та функцій службової діяльності, узагальнює зміст освіти, відображає цілі освітньої та професійної підготовки, визначає спеціалізацію, вимоги за кваліфікаційним рівнем та рівнем вищої освіти, перелік та ступінь сформованості компетенцій, вимоги до державної атестації, місце військового перекладача у структурі збройних сил та інших формувань сфери національної безпеки і оборони України» [1, с. 361].

Хоча питання розроблення професіограми військового перекладача не вивчалось зарубіжними та вітчизняними вченими, на нашу думку, воно є досить актуальним з огляду на збільшення

кількості бажаючих отримати спеціальність військового перекладача. Оскільки професіограма містить не тільки опис необхідних знань, умінь та навичок, якими повинен володіти військовий фахівець, а ще й детальний опис особливостей професії та трудового процесу, психічні та фізіологічні параметри, вивчивши професіограму, людина зможе завчасно визначити, чи спроможна вона зі своїми психологічними особливостями та особистісними характеристиками виконувати службові функції на посаді військового перекладача.

Метою статті є вивчення питання щодо розроблення професіограми офіцера Збройних сил України – військового перекладача, розкриття її сутності та змістовних складників.

Виклад основного матеріалу. На підставі наукових досліджень у галузі професіології та професіографії Є.А. Климова [4; 5], Я.В. Крушельницької [7], Р.Н. Макарова [8; 9], К.К. Платонова [10; 11], В.С. Рижикова [12; 13] та інших, аналізу нормативно-правових документів щодо організації освітнього процесу у вищій школі, особливостей його організації у вищих військових навчальних закладах (військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти), анкетування й тестування курсантів, науково-педагогічних працівників, експертних оцінок військових фахівців розроблено професіограму офіцера – військового перекладача, що дозволяє визначити відповідні знання, уміння, навички, які дають характеристику військового перекладача під час виконання ним функціональних обов'язків в умовах бойової готовності відповідно до військово-політичної ситуації в державі.

Анкетне опитування фахівців (експертів) є найпоширенішим способом розроблення професіограми за оптимальної кількості експертів по кожній професії не менше 250–300.

У проведеному нами анкетуванні брали участь офіцери, курсанти, науково-педагогічні працівники Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. На підставі отриманих і математично оброблених анкет згідно з результатами анкетного опитування експертів розраховуються професійно важливі якості офіцера військового перекладача. Для цього результати експертного опитування по кожній професії представлені у вигляді матриці відповідей a_{ij} :

$$a_{ij} = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{pmatrix}, \quad (1)$$

де $i = 1, 2, \dots, m$ – оцінювані якості; $j = 1, 2, \dots, n$ – учасники опитування.

Як правило, оцінки учасників опитування носять суб'єктивний характер і виражаються в різних середніх значеннях оцінок. Для зменшення впливу суб'єктивізму оцінок проводиться нормування. Для цього вихідна матриця відпові-

дей b_{ij} перетворюється на матрицю нормованих оцінок a_{ij} :

$$b_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sum_{i=1}^m a_{ij}}, \quad (2)$$

Кількісна міра значимості кожної із професійно важливих якостей як середнє значення нормованої оцінки (її якості) обчислена згідно з відповідними всім учасникам опитування, розраховується за нормованими оцінками. Далі визначається коефіцієнт відносної значимості кількісної оцінки кожної якості порівняно з максимально можливою оцінкою $S_{\max}$ (у частках одиниці), рівень $S_{\max}$ (у частках одиниці). Рівень $S_{\max}$ визначається з припущення, що всі учасники опитування цієї групи оцінюють деякі якості вищим балом («100»).

$S_{\max}$ знаходиться з вираження думки експертів:

$$S_{\max} = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n \frac{2}{\sum_{i=1}^m a_{ij}}, \quad (3)$$

Коефіцієнт відносної значимості якостей (С) може перебувати в діапазоні від 1 до 0. У число професійно важливих якостей рекомендується включати якість із відносною значимістю $C > 0,7$ [6; 7].

Індивідуальна професійна відповідність може досягатися як завдяки високому й рівномірному розвитку всіх професійно важливих якостей, так і завдяки компенсації окремих, менше розвинених інтелектуальних якостей іншими, що мають вищий ступінь розвитку.

Виконання інтелектуальних операцій, індивідуальний стиль діяльності офіцера ЗСУ – військового перекладача вимагає від нього саме добре розвинених інтелектуальних якостей. Тому сукупність здібностей, їхня взаємна компенсація (а не окремі якості й здібності) є важливими для кожної із професій.

Отже, для прогнозування індивідуальної професійної відповідності людини до вимог професії використовується комплексний критерій.

У рівняння для розрахунку комплексного критерію входять нормовані значення вимірюваних професійних показників X_i з коефіцієнтами їхньої значимості для успішного освоєння професії C_i .

У загальному виді рівняння для розрахунку критеріального показника K має вигляд:

$$K = C_i X_i; i = 1, 2, \dots, n, \quad (4)$$

де C – коефіцієнт відносної значимості професійно важливих якостей; X – індивідуальні значення професійно важливих якостей, виражені в балах (ми беремо за основу 100-бальну шкалу).

Бали визначаються у такий спосіб.

Найнижчому значенню показника відповідає 1 бал, найвищому – 100 балів.

Отримані значення в балах подаються у формулах для розрахунку показника професійної відповідності K .

Індивідуальні значення K рівняються із критеріальними $K_{кр}$, розрахованими для кожної професії.

Якщо виконується умова K більше $K_{кр}$, робиться позитивний висновок про професійну відповідність.

Якщо K менше $K_{кр}$, людині не рекомендується навчання за відповідною професією.

Варто відзначити, що не всі інтелектуальні якості однаково необхідні для успішного освоєння професії. Крім того, багато професій не вимагають абсолютної професійної придатності, тобто не припускають суворого професійного відбору. Кожної із цих професій можна навчити будь-якого юнака або дівчину. Але питання в тім, на які результати у такому разі можна очікувати і якою інтелектуальною ціною людина цього досягне.

Підготовка сучасного фахівця має на меті забезпечити гармонійний розвиток людини, особистості працівника, що припускає розвиток всіх закладених у ньому потенційних можливостей. І в цьому вирішальна роль належить виробничій праці, професійній діяльності, в тому числі військовослужбовця. І тільки через забезпечення відповідності, адекватності потенційних можливостей і здібностей характеру діяльності людини за інших рівних умов можна чекати високих виробничих показників та, головне, особистої задоволеності.

Тому, рекомендуючи людині професію, якщо немає медичних протипоказань, а професія не пред'являє особливих вимог, потрібно керуватися принципом забезпечення відповідності індивідуальних і професійних особливостей тим вимогам, які випливають із характеру самої професійної діяльності. Тільки за дотримання цієї умови результати консультації й відбору можуть бути певною гарантією успішності оволодіння професією, наступна адаптація буде основою становлення професіонала високого рівня.

Для виконання будь-якої діяльності потрібні відповідні загальні й спеціальні здібності. Здібності, як відомо, формуються у процесі діяльності й тому під час проведення професійної консультації або відбору ми повинні зосереджуватися не на виявленні особистих здібностей, а на якостях, закладених природою, на ступені їх розвитку завдяки попередньому досвіду. Разом вони утворюють деяку сукупність якостей, у тому числі й професійно важливих, які можуть забезпечити надалі успіх професійної діяльності. Саме на виявленні професійно важливих якостей (далі – ПВЯ), як правило, і зосереджується психологія у своїй діяльності під час проведення професійної консультації або відбору.

Діяльність профконсультанта у своїй основі прогностична, не повинна обмежуватися рішенням діагностичних завдань, тобто відшукуванням відповідей на такі питання: якими ПВЯ володіє людина, яка ймовірність успішного оволодіння

нею майбутньою професією за наявності певних ПВЯ [14; 15].

Сутність сучасного прогностичного підходу в рішенні завдань консультації й відбору полягає не тільки в тому, щоб визначити ступінь інтелектуальної відповідності людини вимогам, пропонованим до неї ПВЯ, а в цілому у визначенні здатності до діяльності з конкретної професії.

Отже, друге принципове положення звучить так: інформативність відповідних профконсультацій і відбору повинна бути необхідною й достатньою не тільки для того, щоб надати рекомендацію людині у виборі професії, але й для відшукування ефективних, оптимальних для особистості шляхів її професійної підготовки.

З огляду на це виникає необхідність дотримання третього принципу під час консультації та відбору. Сформулюємо його так: людині пропонується професія, вибір оптимальних шляхів і засобів професійної підготовки, які повинні базуватися на параметрах, що забезпечують надійність її діяльності у всіх можливих виробничих ситуаціях.

Пропонована методика дозволяє створювати професіограми для найбільш важливих професій безпосередньо практичними працівниками. Однак під час складання таблиць критеріальних значень професійно важливих якостей для досягнення їхньої репрезентативності необхідно дотримуватися таких правил:

а) число обстежуваних повинно бути якомога більшим (не менше 200 осіб);

б) відповідні до критеріальних значень бали повинні відповідати умові $K = M \pm$, де $M \pm 0,5$ – середнє значення по всій сукупності даних по параметру відповідає 3 балам, $M+ =$ балам, $\square M+ = 5$ балам і $M- = 2$ балам, $M-M- = 1$ балу, коли є пряма залежність між зростанням абсолютного значення показника й поліпшенням функції та навпаки, коли є зворотна цієї залежності $\square M- = 4$ балам, $M- = 5$ балам і $\square M+ = 2$ балам, $M+ = 1$ балу.

Професіограма професій представляється у вигляді переліку професійно важливих якостей з коефіцієнтом відносної значимості 3 не нижче 0,7. Потім розраховується критеріальне значення. Отримані результати в балах заносяться у формулу для розрахунку показника професійної відповідності K.

Індивідуальні значення K порівнюються із критеріальними $K_{кр}$, розрахованими для кожної професії. І, як уже зазначалося, якщо виконується умова K більше $K_{кр}$, робиться позитивний висновок про професійну відповідність. Якщо K менше $K_{кр}$, особі не слід рекомендувати навчання за цією професією.

Під час складання професіограми потрібно брати до уваги лише ті з параметрів, які відповідно є професійно важливими і витримали перевірку практикою.

Процес створення професіограм базується на певних принципах, дотримання яких забезпечує наукову обґрунтованість результатів дослідження. Принципи професіографії сформулював К.К. Платонов. Основними з них є комплексність, цілеспрямованість, особистісний підхід, надійність (вимоги до емоційної стійкості особистості в умовах перешкод і шумів), диференціація, типізація, перспективність і реальність [10; 11].

Комплексний аналіз особливостей будь-якої професії передбачає виробничу характеристику професії та її спеціальностей, включаючи економічне значення, соціологічну і соціально-психологічну, педагогічну (перелік обсягу знань і вмінь, необхідних для успішної професійної праці, термін професійної підготовки тощо) характеристики професії, а також санітарно-гігієнічну характеристику умов праці з особливим наголосом на так званих шкідливих для здоров'я виробничих процесах; перелік медичних протипоказань для роботи за цією професією; психограму (перелік психологічних вимог професії до спеціаліста). Всі ці аспекти вивчення професії, об'єднані принципом комплексності, повинні враховуватися залежно від поставленої мети дослідження.

Відповідно до принципу цілеспрямованості зміст і обсяг професіограми визначаються тими практичними завданнями, заради яких здійснюється вивчення професії. Метою такого вивчення може бути профконсультація, профвідбір, виробниче навчання, раціоналізація виробничого процесу, вдосконалення умов праці тощо.

Згідно з принципом особистісного підходу психограма повинна передбачати різні психологічні вимоги, розраховані на середнього працівника і на працівника з високим рівнем розвитку професійних здібностей. Тобто, професіограма має розроблятися з урахуванням правила допусків.

Важливим принципом, покладеним в основу професіографічного дослідження, є принцип надійності. Він передбачає врахування ускладнених умов досліджуваної професії, тобто вимог професії до емоційної стійкості людини в стресових ситуаціях чи в умовах посиленних перешкод. Адже емоційна стійкість є однією з найважливіших умов надійності людини в процесі професійної діяльності. Цей принцип насамперед враховується під час розроблення професіограм професій, пов'язаних з небезпекою, ризиком (професій водія, льотчика, операторських тощо).

Принцип типізації, навпаки, передбачає об'єднання різних професій у певні групи за подібністю вимог до психологічної структури спеціаліста. Цей принцип покладається в основу психологічної класифікації професій.

Принципи перспективності і реальності вказують на необхідність врахування у професіографічному дослідженні тенденцій розвитку і змін у психологічній структурі досліджуваної професії.

Дотримання зазначених методологічних принципів визначає якість професіографічного дослідження і запобігає помилкам під час розроблення професіограм.

Комплексність і цілеспрямованість професіографії припускає вивчення професії за такими напрямами:

1) *виробнича характеристика*. Розкриває інформаційний матеріал про сукупність спеціальностей, що належать до структури досліджуваної професії, а також основних технологічних вузлів останньої — виробничих операцій. Цьому напрямові відповідає також опис основних виробничих умов професійної діяльності. До цього ж напряму належить дослідження і опис предмета праці, всіх засобів, що використовуються;

2) *економічне значення професії*. У дослідженні за цим напрямом розкриваються роль і місце професії в системі народного господарства, її взаємозв'язок з іншими професіями, економічна результативність цієї професійної діяльності для народного господарства в цілому і для людини, яка нею займається (заробітна плата, економічні пільги тощо);

3) *соціальна і соціально-психологічна характеристика професії*. Цьому напряму дослідження професій притаманне розкриття спеціальної інформації про престиж професії, особисті перспективи фахівця, взаємодію працівників у межах безпосереднього виробничого оточення (колектив бригади, лабораторії, бюро тощо), особливості стосунків членів колективу, їх взаємодію та взаємодію керівників і підлеглих;

4) *навчально-виробнича характеристика професії*. Ця характеристика розкриває питання про обсяг, діапазон, глибину спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для оптимальної професійної діяльності. Тут також вказуються можливості здобуття необхідних знань та вмінь, умови навчання, навчальні заклади, які готують спеціалістів з цієї професії, термін навчання, навчальні предмети;

5) *гігієнічна характеристика професії*. У цьому напрямку вивчається навколишнє середовище. Визначаються кліматичні умови професійної діяльності, освітленість, звуки, шуми, вібрації тощо. Особлива увага приділяється хімічному складу середовища (зокрема, повітря) таким чинникам: запах, смак, подразники шкіри. У гігієнічній характеристиці виділяються фактори, що за певних умов можуть мати негативний вплив на організм людини, погіршуючи стан її здоров'я;

6) *фізіологічна характеристика вимог професії до людини*. У цьому напрямі дослідження виявляються фізичні і нервові навантаження, що виникають під час виконання виробничих операцій у професійній діяльності людини, зокрема фізичні навантаження на окремі аналізатори. Визначаються типова виробнича робоча поза людини

і можливості її зміни протягом робочого дня, нервові навантаження протягом робочого часу і в окремі періоди праці. Що стосується фізичного і нервового навантаження, то йдеться про виявлення не тільки їх інтенсивності, а й тривалості. Водночас досліджуються такі типові особливості темпу і ритму праці: чи є вони заданими, примусовими, незмінними протягом усього робочого часу, чи динамічними, варіативними, вільними тощо. Вказуються медичні протипоказання для роботи за цією професією;

7) *Психологічна характеристика професійної діяльності*. Ця характеристика передбачає визначення вимог професії до психологічної сфери особистості, до окремих її психічних функцій, жорстко пов'язаних з технологією професійної діяльності і детермінованих нею, бажаних для оптимальної професійної діяльності. Виявляються спеціальні і загальні здібності, від наявності яких залежить успіх діяльності в цьому виді професійної праці. Окреслюються професійно значущі властивості особистості, такі її особливості: інтереси, вольові, емоційні та мотиваційні характеристики, комунікативні і організаторські, спеціальні ділові якості (наприклад, оперативність або пунктуальність у розв'язанні певних істотних для цієї професійної діяльності питань). Визначаються також суттєві для професії характерологічні особливості особистості. Розкриваються такі професійно значущі особливості прояву окремих психічних функцій: мислення, пам'яті, сприймання, уваги, а також сенсомоторики і уваги. Зазначаються можливості компенсації тих чи інших властивостей, або особливостей прояву особистості в процесі професійної діяльності. При цьому проблема компенсації трансформується у проблему формування індивідуального стилю роботи, що забезпечує оптимальну професійну діяльність.

Відповідно до розробленої Р.Н. Макаровим [9] методики оцінювання респондентів (вагові коефіцієнти) у професіограмі визначено як змістовну частину загальної підготовки офіцера та специфічну підготовку військового перекладача, так і групи її компонентів, що дозволяє розставити акценти за важливістю в організації освітнього процесу під час підготовки фахівців з військового перекладу у вищих військових навчальних закладах (військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти). Професіограма включатиме також психограму, яка відображає психологічний портрет сучасного офіцера – військового перекладача, що дозволяє проаналізувати спеціальні емоційно-вольові, комунікативні компоненти особистості військового перекладача.

Професіограма офіцера є системоутворювальним чинником у побудові процесу професійної підготовки у вищих військових навчальних закладах (військових навчальних підрозділах закладів

вищої освіти). Це повний набір знань, умінь, навичок, а також стан основних професійно важливих якостей, зібраних воєдино [9].

Відповідно до теми нашого дослідження проведено анкетне опитування, а його науково-аналітичний аналіз дає підстави для розроблення практичного складника профілю офіцера ЗСУ – військового перекладача, а саме: психологічного, командирсько-управлінського портрету сучасного офіцера Збройних сил України. В анкетному опитуванні брали участь курсанти, ад'юнкти, науково-педагогічні працівники Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Житомирського військового інституту імені С.П. Корольова. Усього опитано 360 осіб (курсантів – 288, офіцерів – 23, науково-педагогічних працівників кафедр мовної підготовки – 49).

Характеристика професії офіцера ЗСУ (військового перекладача)

Професія військового перекладача включена в групу досить диференційованих військових спеціальностей, що розрізняються як за родами військ, так і за тим, яка саме робота виконується. З огляду на конкретну спеціальність офіцер може або переважно командувати солдатами і нижчими за званням офіцерами, або самостійно працювати зі складною бойовою технікою.

Армія – це структура, в якій існує чітка ієрархія, кожна людина точно знає, чії накази вона зобов'язана виконувати і кому сама має право наказувати (а накази, як відомо, не обговорюються). У ній досить жорстко регламентовано більшість сторін життя і діяльності, існують статuti, безліч різних нормативних документів, є встановлена форма одягу, режим дня тощо. Гарними офіцерами стають ті, кому комфортно в таких умовах. Тим же, хто найбільше мріє про свободу і творче самовираження, краще пошукати себе в інших сферах діяльності.

Вибираючи професію військового, не можна розраховувати на те, що служба завжди буде проходити в мирних умовах. На щастя, вірогідність виникнення нової світової війни зараз невелика, але бойові дії раз у раз виникають в різних гарячих точках. А потрапляють туди здебільшого не ті, що проходять службу за призовом або мобілізуються із запасу, а саме ті, що вибрали військову справу своєю основною професією. Це бійці-контрактники і кадрові офіцери. Від офіцера в умовах бойових потрібна величезна стресостійкість, поєднання рішучості з розумною обережністю, а також уміння миттєво орієнтуватись у складних і небезпечних ситуаціях. Від того, наскільки він проявить ці якості, буде залежати життя – і його власне, і бійців.

Тип і клас професії офіцера Збройних сил України

Професія військового за предметом праці належить до типу «людина – людина», за характером праці є професією виконавчого класу.

Зміст професійної діяльності офіцера Збройних сил України

Офіцер є командиром і вихователем. Завдання Збройних сил України – захищати державу, допомагати цивільному населенню, інформувати інші держави про напад і співпрацювати з ними в міжнародному плані також і в мирний час, надавати допомогу державі в разі стихійного лиха, епідемій і під час проведення рятувальних і аварійних робіт, а також навчання цивільного населення в галузі цивільної оборони. Основні види військ (сухопутні війська, військово-повітряні сили і військово-морські сили) поділяються на самостійні військові частини (батальйони). Батальйон складається з рот, рота зі взводів і взвод – з відділень. Офіцер, службовець на посаді командира підрозділу діє на основі правових актів, статутів, інструкцій і розпоряджень. Йому підкоряються весь особовий склад підрозділу і прикомандировані до нього військовослужбовці. Командир підрозділу відповідає за бойову готовність, бойовий вишкіл та фізичну підготовку військовослужбовців, перевіряє хід навчань, участь у них і їх результати, затверджує навчальні плани, складені командирами частин, і через штаб особисто керує загальними навчаннями підрозділу, завідує господарством підрозділу і перевіряє його, відповідає за доцільне використання і зберігання матеріальних цінностей, призначає матеріально відповідальних осіб, а також виконує ще й інші завдання, пов'язані з командуванням підрозділу.

Вимоги до знань і вмінь офіцера ЗСУ

Залежно від посадового призначення і отриманого завдання (в умовах бойової обстановки, в мирний час, в місті, поза населеним пунктом) діяльність військовослужбовця (офіцера) здійснюється як в приміщенні, за робочим місцем, так і поза приміщенням. Діяльність може здійснюватися у військовому колективі або індивідуально. Професійне спілкування може відбуватися безпосередньо, а також за допомогою технічних засобів зв'язку або умовних сигналів.

Офіцерам необхідні загальні та професійні знання, знання в галузі наукових і прикладних дисциплін, технічні, управлінські, економічні, юридичні, психологічні, педагогічні, медичні, математичні, наукові, комп'ютерні, мовні, художні, музичні, артистичні, спортивні, спеціальні навички.

Кваліфікований офіцер ЗСУ повинен **знати** такі документи:

- статuti Збройних сил;
- спеціальні дисципліни;
- посадові інструкції.

Кваліфікований військовослужбовець повинен мати такі якості:

- бути вірним Військовій присязі, служити своєму народові, мужньо, вміло, не шкодуючи своєї крові і самого життя, захищати незалежність України, виконувати військовий обов'язок;
- суворо дотримуватися Конституції і законів України, виконувати вимоги військових статутів;
- постійно опановувати військові професійні знання, удосконалювати свій військовий вишкіл і військову майстерність;
- знати і тримати в постійній готовності до застосування ввірені йому озброєння і військову техніку, берегти військове майно;
- бути чесним, дисциплінованим, хоробрим, під час виконання військового обов'язку виявляти розумну ініціативу;
- беззаперечно підкорятися командирам (начальникам) і захищати їх у бою, оберігати Бойовий Прапор військової частини;
- дорожити військовим товариством, виручати товаришів з небезпеки, допомагати їм словом і ділом, поважати честь і гідність кожного;
- дотримуватися правил військової ввічливості, поведінки та військового вітання, завжди бути за формою, чисто й акуратно одягненим;
- бути пильним, суворо зберігати військову та державну таємницю;
- офіцер повинен з гідністю нести високе звання захисника незалежної України, дорожити честю і бойовою славою Збройних сил, своєї військової частини і честю свого військового звання;
- військовослужбовці зобов'язані виявляти повагу один до одного, сприяти командирам (начальникам) і старшим у підтриманні порядку і дисципліни. У разі порушення визначених військовими статутами правил взаємовідносин між військовослужбовцями офіцер повинен негайно вжити заходів до наведення порядку і також доповісти своєму безпосередньому начальнику;
- військовослужбовець повинен дотримуватися вимог безпеки військової служби, вживати заходів попередження захворювань, травм і поразок, повсякденно підвищувати фізичну загартованість і тренуваність, утримуватися від шкідливих звичок (тютюнопаління і вживання алкоголю);
- зі службових та особистих питань військовослужбовець повинен звертатися до свого безпосереднього начальника і з його дозволу до наступного по команді начальника;
- військовослужбовець зобов'язаний знати і неухильно дотримуватися міжнародних правил ведення військових дій, поводження з пораненими, хворими, особами, що пережили корабельну аварію, з цивільним населенням в районі бойових дій, а також з військовополоненими;
- військовослужбовець в ході бойових дій, навіть перебуваючи у відриві від своєї військово-

вої частини (підрозділу) і в повному оточенні, зобов'язаний надавати рішучий опір противнику.

Якщо ж військовослужбовець буде захоплений противником в полон, він повинен використовувати будь-яку можливість для звільнення і повернення в свої війська. Військовослужбовець, захоплений противником в полон, під час допиту має право повідомити тільки своє прізвище, ім'я, по батькові, військове звання, дату народження і особистий номер. Він зобов'язаний підтримувати гідність воїна, зберігати військову та державну таємницю, відкидати спроби противника використовувати військовослужбовця для нанесення шкоди Збройним силам України.

Якісні вимоги до індивідуальних особливостей офіцера: відповідальність, чесність, принциповість, старанність, дисциплінованість, грамотна, чітка, логічна усна і письмова мова, уміння переконувати, доводити свою точку зору, організованість, сильна воля, аналітичні, вербальні, комунікативні здібності, розвинене дедуктивне мислення (від загального до конкретного), швидкість реакції, фізична і психічна витривалість, ініціативність, хороша інтуїція, патріотизм, справедливість, уміння зберігати таємницю, почуття обов'язку, добре розвинені мнемічні здібності (властивості пам'яті), гарний загальний фізичний розвиток (витривалість, координованість, сила, швидкість), комунікативні здібності (навички спілкування і взаємодії з людьми), фізична підготовленість до впливу несприятливих факторів професійного середовища, збереження працездатності у разі стомлення, здатність переносити фізичне і психічне напруження; енергійність, організаторські здібності, здатність ризикувати, уміння приймати адекватні рішення.

Умови праці військовослужбовців (офіцерів)

Характер і зміст військової праці істотно відрізняються від повсякденної трудової діяльності цивільного населення низкою специфічних особливостей. Військовослужбовці працюють у незвичайних умовах життя і побуту. Це характеризується частими порушеннями тимчасового стереотипу трудового навантаження і неузгодженістю його з біологічними ритмами (добового ритму сну і активної діяльності тощо), інколи військовослужбовці обтяжені ізоляцією від звичного зовнішнього світу, зростанням питомої ваги навчально-бойової діяльності вночі. Військовослужбовці безпосередньо взаємодіють із різноманітною військовою технікою за неможливості суворої регламентації величини і тривалості фізичних, інтелектуальних і емоційних навантажень. У процесі навчально-бойової діяльності вони контактують з небезпечними і шкідливими факторами виробничого середовища й іншими впливами, з якими не зустрічалися і до яких не виробилися захисні реакції і фізіогенетично сформовані механізми адаптації

(невагомість, перевантаження, вплив електромагнітних полів надвисокочастотного діапазону, проникаючої радіації, високотоксичних агресивних рідин тощо).

Праця військовослужбовців – це не тільки їх вузькоспеціальна професійна діяльність, але також і фізична, стройова, вогнева підготовки та інші види діяльності. Навіть особистий час військовослужбовців важко віднести до відпочинку, оскільки в цей час вони повинні привести до ладу себе, своє обмундирування і спорядження. У будь-який момент, навіть вночі, вони можуть бути підняті по тривозі, залучені до заходів з боротьби зі стихійними лихами тощо.

Сучасна праця військового – це складна, вузькоспеціалізована робота, що характеризується значним нервово-психічним напруженням, великим потоком інформації і складністю завдань, що вирішуються в умовах дефіциту часу. Тому водночас із традиційним вивченням впливу на організм умов, у яких протікає трудова діяльність, гігієна військової праці вивчає також вплив самої праці на стан здоров'я і працездатність військовослужбовців.

Деяко специфічною є і соціальна сторона праці військовослужбовців, оскільки вони практично не можуть поміняти місце і умови своєї діяльності, змінити своє оточення, тому їх правове становище в умовах сучасної військової реформи потребує вдосконалення.

Існують такі медичні протипоказання:

- нервово-психічні розлади;
- хронічні хвороби, порушення в роботі опорно-рухового апарату;
- швидка втомлюваність.

Базова освіта

Для оволодіння професією військовослужбовця (офіцера) необхідно мати професійну або вищу військову освіту залежно від військово-облікової спеціальності.

Шляхи отримання професії є тільки у військових спеціальних закладах.

Галузь застосування професії

Безпека, оборона, політика, правосуддя, в'язниці, оскільки саме в цих галузях основне – це виконання наказів і силовий компонент. Оскільки в сучасному житті практично будь-яка галузь економіки потребує контролю та охорони, праця офіцера застосовується в промисловості, зв'язку та телекомунікації, будівництві, торгівлі, туризмі, фінансах і банківському бізнесі тощо.

Що стосується фізкультури і спорту, то загальновідомо, що військові взагалі повинні бути фізично добре підготовленими, досить часто вони беруть участь і перемагають у міжнародних змаганнях.

Перспективи кар'єрного зростання офіцера

Відсутність необхідної кількості молодших офіцерів у збройних силах є компенсацією для швидкого кар'єрного просування. Старші офі-

цери поступово звільняються з армії відповідно до вилуги за роками служби. Місця їх звільняються і потребують заміни. Дефіцит офіцерських кадрів у військах компенсується надлишком у штабах. Та й у військах багато командирських посад займають молоді офіцери. Так, лейтенанти нерідко бувають командирами рот (посада капітана), старші лейтенанти – начальниками штабів батальйонів (посада майора), капітани – командирами батальйонів (посада підполковника). Отже, можливості для зростання молодих офіцерів прекрасні. Їм тільки треба бути дисциплінованими, мати гарну виконавчу дисципліну і кар'єрне зростання забезпечене.

Висновки. Компоненти професіограми офіцера ЗСУ – військового перекладача дозволяють підійти до формування професійно важливих якостей, що є основою успішної кар'єри військового перекладача, а також виступають теоретичним підґрунтям визначення змісту, форм і методів формування фахової компетентності майбутнього військового перекладача у процесі професійної підготовки у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти.

Подальша перспектива дослідження в заданому напрямі полягає в обґрунтуванні складників психограма військового перекладача, яка є невід'ємним елементом професіограми, та визначенні військово-спеціальних компетентностей, якими повинен володіти військовий перекладач. Буде розроблена комплексна професіограма офіцера Збройних Сил України – військового перекладача, яка буде містити в собі інтегральне поєднання ключових компонентів та характеристик професій перекладача та офіцера Збройних сил України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балабін В.В. Теоретичні засади військового перекладу в Україні : монографія. Київ : Логос, 2018. 498 с.
2. Про освіту : Закон України / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380.
3. Про затвердження Методики розроблення професійних стандартів : Наказ Міністерства соціальної політики України від 22.01.2018 № 74. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0165-18>.
4. Климов Е.А. Психология профессионала : избр. психол. тр. / гл. ред. Д. И. Фельдштейн. Москва ; Воронеж : Ин-т практ. психологии : НПО «Модекс», 1996, 400 с.
5. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения : учебное пособие. Ростов на Дону : Феникс, 1996. 512 с.
6. Крутецкий В. А. Психология : учебник. Москва : Просвещение, 1980. 352 с.
7. Крушельницька Я. В. Фізіологія і психологія праці : підручник. Київ : КНЕУ, 2003. 367 с.

8. Макаров Р.Н. Человек и цивилизация в свете науки XXI века : энциклопедический справочник. Москва : МАПЧАК, 2006. 1153 с.

9. Макаров Р.Н., Герасименко Л. В. Теория и практика конструирования целевых моделей операторов особо сложных систем управления : монография. Москва, 1997. 450 с.

10. Платонов К.К. Проблемы способностей. Москва : Наука, 1972. 312 с.

11. Платонов К.К. Структура и развитие личности. Москва : Наука, 1986. 255 с.

12. Рыжиков В.С. Краткий словарь-справочник по управлению персоналом. Москва : МАПЧАК, 2007. 100 с.

13. Рыжиков В.С. Теория та практика ігрового навчання в професійній підготовці майбутніх юристів : монографія. Херсон : ТОВ «Айлант», 2011. 215 с.

14. Організація навчально-виховного процесу, методичної і наукової роботи у вищій військовій школі : підручник / І.В. Біжан, В.С. Афанасенко, М.П. Деменко та ін. ; за заг. ред. І.В. Біжана. Харків : МО України, ХВУ, 2001. 410 с.

15. Прохоров О.А. Формування готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності на засадах педагогічного менеджменту : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2011. 308 с.